

ІНТЕРВ'Ю 21.01.2025 | Серджиу Тофілат

«Путін міг би скористатися цією ситуацією. Але в нього мало часу»

Консультант з питань енергетики Серджиу Тофілат про припинення поставок російського газу до Придністров'я та майбутнє регіону

Інтерв'ю провів Александер Ізелє

Припинення поставок російського газу до Придністров'я з 1 січня викликало в цьому регіоні Молдови серйозну енергетичну кризу. Як вона вплинула на повсякденне життя?

Повсякденне життя в Придністров'ї значно погіршилося. Люди не мають доступу до природного газу та централізованого опалення, а електрика подається з постійними перебоями. Відключення відбуваються кожні чотири години: обмежене постачання електрики нормується, її вмикають і вимикають циклічно, щоб впоратися з її нестачею.

Більше 30 років цей сепаратистський регіон виживав виключно завдяки безкоштовному російському газу. Однак весь борг, який накопичився, було покладено на компанію «Молдовагаз», яка зареєстрована в Молдові й частково належить «Газпрому». Придністров'я не має прямих контрактів з «Газпромом». Натомість «Молдовагаз» підписує контракт на постачання газу всій країні, включно з тими обсягами, що споживає сепаратистський регіон. Як наслідок, «Молдовагаз» акумулює весь борг за споживання газу Придністров'ям.

Нині загальна сума боргу перед «Газпромом» перевищує \$11 млрд. «Молдовагаз», яка володіє газовою інфраструктурою і трубопроводами як на правому березі Молдови, так і на лівому, тобто власне в Придністров'ї, на 50 відсотків у власності «Газпрому». Уряд Молдови володіє 35,3 відсотка акцій, а 13,4 відсотка контролюють організації, пов'язані з лівобережжям, в Тирасполі. Решта 1,3 відсотка акцій належать колишнім працівникам та індивідуальним акціонерам.

Загалом акції та інфраструктуру на лівому березі, в Тирасполі, теж контролює «Газпром». Таку ситуацію навмисно створила Москва, щоб спрямовувати газ до Придністров'я, при цьому обтяжуючи Молдову боргом. Це гарантує, що Молдова залишатиметься залежною від впливу та рішень Кремля.

Росія часто використовувала як зброю погрози припинити постачання газу. Чому зараз вона вирішила втілити їх в життя?

Донедавна Молдова повністю залежала від «Газпрому» в сфері газу та електрики. Без російського газу ми б зіткнулися з холодними зимами і перебоями в електропостачанні. Перший крок до диверсифікації поставок газу було зроблено 2019 року, а саме було модернізовано Трансбалканський газопровід, щоб уможливити реверсний потік. Раніше Росія користувалася ним для постачання газу на Балкани. Після введення в експлуатацію «Турецького потоку» Трансбалканський газопровід став альтернативним маршрутом для імпорту СПГ через Грецію або Туреччину, що дозволило Молдові та Україні отримувати газ.

Ще одне важливе досягнення – завершення в жовтні 2021 року будівництва газопроводу Ясси – Унгени – Кишинів, що забезпечило ще один маршрут постачання. Про електрику: власна генерація Молдови задовольняє попит всього на 20 відсотків. Решта завжди надходила з Молдавської ДРЕС у Придністров'ї, яка працює виключно на безкоштовному російському газі, або з України. Але енергетична інфраструктура України нині зруйнована через російську агресію, і постачання припинено.

В березні 2022 року Молдова почала імпортувати електрику з Румунії, що стало можливим завдяки синхронізації з європейською енергосистемою. Однак енергетична інфраструктура Молдови й досі радянської конструкції, а критично важлива високовольтна лінія проходить через сепаратистський регіон. Щоб вирішити цю проблему, Молдова в листопаді 2021 року підписала контракт на будівництво прямої лінії електропередач в обхід Придністров'я, яке планують завершити до грудня 2025 року.

Чому це сталося так пізно?

Історична залежність від «Газпрому» зробила Молдову дуже вразливою до впливу Москви. На додачу до енергетичної залежності Росія дуже постаралася закріпитися, корумпуючи молдавські політичні еліти, незалежно від того, чи вони вважали себе проросійськими чи проєвропейськими. Москва забезпечувала ці еліти ресурсами, щоб вони гальмували або

саботували важливі інфраструктурні проекти, такі як диверсифікація поставок газу або будівництво незалежних енергосистем. Інвестиційні проекти затримувалися на десятиліття, залишаючи Молдову з радянською системою, яка прив'язувала її до Кремля.

До того ж молдавські політики та чиновники розкрадали кошти компанії «Молдовагаз», яка має щорічний інвестиційний бюджет, призначений для обладнання, газопроводів і лічильників. Процеси закупівель фальсифікували, а ціни завищували, при цьому вкрадені гроші часто спрямовувалися на особисте збагачення або політичні кампанії. «Газпром» як основний акціонер «Молдовагазу» свідомо дивився на ці схеми крізь пальці, оскільки нефункціональність [«Молдовагазу»] відповідала стратегічним інтересам Росії. Розслідувати ці злочини намагалися протягом багатьох років, але через політичну заангажованість і корупцію в судовій системі це рідко до чогось призводило. Жоден високопосадовець не поніс відповідальності, культура безкарності тільки зміцніла.

Яка геополітична мета стоїть за енергетичною стратегією Росії в Придністров'ї та Молдові?

Мета багатокомпонентна. По-перше, підтримувати тісний зв'язок між Придністров'ям і Росією через повну залежність від безкоштовного російського газу. По-друге, зберігати залежність Молдови від електрогенерації Придністров'я, повністю залежної від цього безкоштовного газу. Зрештою, йдеться про те, щоб тримати Молдову прив'язаною до Москви, обмежуючи її в геополітичних рішеннях – чи вступі до ЄС, НАТО, чи прагненні більшій енергетичній незалежності.

Що уряд Молдови міг зробити краще, щоб бути готовим до цієї кризи?

Уряд не зміг передбачити це й підготуватися. Плани, де окреслювалися реінтеграційні заходи та витрати, існували вже більше року, але їх ігнорували. Я колись розробив неопублічний концептуальний документ з оцінкою бюджетів і заходів, необхідних для реінтеграції. Обговорення з урядом, включно з президенткою Санду, було відхилено через брак часу, ресурсів і знань. Але від того, що проблему ігнорували, вона не зникла.

Дипломатичні місії часто питають, чому уряд не підготувався, змусивши громадянське суспільство затикати цю дірку. Такий неорганізований підхід є неприйнятним, він послаблює здатність Молдови ефективно реагувати [на проблеми].

Це стосується й іншої сторони: Київ давно заявляв, що не продовжить контракт на транзит газу. Чому Придністров'я не підготувалося до такого ходу подій?

Передусім тому, що в Придністров'ї думали, що безкоштовний потік газу з Росії ніколи не припиниться. Вважали, що Москва накаже «Газпрому» перенаправити газ через Туреччину, адже технічно це можливо. Але цей маршрут дорожчий і має меншу пропускну здатність, а Путін також мав би постачати газ своїм союзникам, таким як Словаччина чи Австрія, через той самий коридор. Натомість Путін віддає перевагу дешевшому й коротшому маршруту через Україну, без якого він втрачав би близько \$6 млрд на рік. Саме тому він створює напругу в Молдові та розпалює гуманітарну кризу в Придністров'ї, маючи намір звинуватити в її наслідках Україну.

Придністров'я могло би підготуватися, впровадивши заходи з енергоефективності, щоб зменшити споживання газу, тепла та електрики. Але такі заходи вимагають попередніх інвестицій, а зі штучно низькими цінами на газ, якими воно насолоджувалось, період окупності цих інвестицій був би практично нескінченним. Інвестиції в відновлювану енергетику теж були нежиттєздатні, адже електрика, вироблена з безкоштовного російського газу, значно дешевша.

В цьому й суть проблеми: Придністров'я отримує безкоштовний газ з Росії. Воно не сплачує ні його ціну, ні накопичений борг. Натомість воно перепродає цей газ всередині країни – передусім Молдавській ДРЕС, яка забезпечує Молдову електрикою, а також металургійному заводу, одному з основних споживачів, який спалює газ для виробництва сталі на продаж за ринковими цінами. Доходи від перепродажу газу надходять на «спеціальний газовий рахунок», з якого фінансується до третини бюджетних видатків Придністров'я. По суті, безкоштовний російський газ підтримує весь сепаратистський режим. Без нього так звана незалежність Придністров'я обвалиться – це нагадає відключення за несплату.

Які ймовірні довгострокові наслідки для Придністров'я і Молдови? Чи можливе їхнє зближення?

Так, це може дати Молдові шанс вирішити придністровський конфлікт. В короткостроковій перспективі лідери сепаратистів в Тирасполі зберігатимуть оптимізм, мовляв, «Газпром» відновить постачання газу, хоча й в менших обсягах. Але його, схоже, буде недостатньо для функціонування Молдавської ДРЕС, яка забезпечує Молдову електрикою. Тим часом Молдова

змушена імпортувати дорогу електрику з Румунії за вищими тарифами. Путін міг би скористатися цією ситуацією. Але в нього мало часу: до кінця року Молдова матиме нову лінію електропередач в обхід Придністров'я, і у Москви буде менше можливостей нас шантажувати. Чинний контракт між «Молдовагазом» і «Газпромом» закінчується в вересні 2026 року. Незважаючи на короткострокові рішення, безкоштовний газ колись закінчиться, і доведеться розплачуватися. Путін, здається, зараз думає передусім про те, щоб за цей останній рік встигнути вплинути на політичний порядок денний Молдови, зокрема, через парламентські вибори. Серед його цілей – тиск на Київ для продовження транзиту газу та деморалізація молдаван високими комунальними платежами для схилення виборців на бік прокремлівських партій.

Водночас Путін прагне більшої лояльності придністровського режиму. Цікаво, що після вторгнення Росії в Україну тираспольські ЗМІ мовчали про воєнні цілі Росії, натомість зосередилися на гуманітарних зусиллях, таких як прийом українських біженців. Це може бути наслідком впливу «Шериф Холдингу», олігархічної структури, яка контролює Придністров'я. Власник «Шерифу» Віктор Гушан, імовірно, бачить в російських військах загрозу для своїх активів і, можливо, навіть таємно підтримує Україну, щоб тримати їх на відстані.

Що ще перешкоджає реінтеграції Придністров'я?

Для Молдови реінтеграція означає фінансові проблеми. Тарифи на енергоносії в Придністров'ї доведеться різко підвищити – на газ в 15 разів, а на електрику – в вісім-десять разів. Без субсидій люди не зможуть оплачувати рахунки, що загрожує масовими відключеннями. Субсидування самих домогосподарств коштуватиме Молдові близько 300 млн євро на рік – це близько двох відсотків ВВП – а додаткові витрати для бізнесу можуть вплинути на конкурентоспроможність.

В середньостроковій перспективі Молдова повинна буде інвестувати в енергоефективність і відновлювані джерела енергії, щоб зменшити субсидії. З іноземною допомогою реінтеграція може передбачати також виведення російських військ і вирішення 32-річного конфлікту.

Що ви маєте на увазі під іноземною допомогою?

Допомога має надходити від ЄС, США, Великої Британії та інших партнерів, які зараз підтримують Україну. Стабільність на кордоні між Молдовою та Україною критично важлива, адже

ніхто не хоче, щоб Молдова потрапила в орбіту Кремля. Україна також не може терпіти присутність російських військ у себе на задньому дворі.

Уряд Молдови повинен представити це не як прохання про субсидії, а як план реінтеграції. Західні політики скоріше підтримають проєкт, поданий як вирішення багаторічного конфлікту. В політичному сенсі це можна буде вважати успіхом – шансом для лідерів похвалитися досягненням стабільності в регіоні та реінтеграцією. Молдова повинна розробити чіткий план з бюджетом і заходами, щоб зробити презентацію переконливою.

Переклад з англійської Дар'ї Прусенко



Серджіу Тофілат

Серджіу Тофілат (Sergiu Tofilat) – консультант з питань енергетики, аналітик молдавської неурядової організації Community Watchdog.

